

БАЛЬКОВСЬКА К.І.

студентка 3-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, кафедра правознавства, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р.Д., к.ю.н., в.о. зав. кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету, доцент

СПВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЇ ШИКАНА З ПРИНЦИПОМ ДОБРОСОВІСНОСТІ, РОЗУМНОСТІ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ

Питання про принципи та межі здійснення суб'єктивних прав є одними із найскладніших в юридичній науці. Цивілістична наука багатьох європейських країн, серед яких Німеччина, Франція, Італія, США, Нідерланди протягом століть формувала концепцію добросовісної, розумної та справедливої реалізації особою свого суб'єктивного права.

Як зазначає І. Полуктєв, така концепція на підставі загальних принципів цивільного законодавства встановлює межі реалізації права і таким чином, не забороняючи конкретні дії правомочної особи, вказує на свободу здійснення суб'єктивного права забезпеченого нормами позитивного права. Але при цьому також вказує, що суб'єктивне право захищається тільки, якщо воно здійснюється добросовісно, розумно та справедливо. Таку концепцію підтримала абсолютна більшість провідних країн світу [1, с. 33].

Визначення добросовісності міститься в Єдиному торговельному кодексі США, відповідно до якого добросовісність – це фактична чесність та додержання комерційних розумних стандартів, чесного ведення справ у торгівлі. При цьому, правова доктрина США розглядає добросовісність як суб'єктивну категорію, а саме стан розуму, який складається з чесності у вірі та намірах, надійності в обов'язках та зобов'язаннях, відсутності намірів отримати нечесні, незаконні переваги [2, с. 33].

Як зазначає А. А. Маленовський, добросовісність – це прагнення суб'єкта до правомірності своєї правової поведінки, її соціальної нешкідливості, юридичної бездоганності способу досягнення поставленої мети [3, с. 137].

А. В. Юдін розглядає добросовісність, як межу здійснення цивільних суб'єктивних прав. При цьому він виділяє її позитивний та негативний аспекти. В позитивному розумінні процесуальна добросовісність – це поведінка особи, яка чесним шляхом вимагає захистити свої матеріальні права, не вдається до процесуальних хитрощів. В негативному сенсі цивільна процесуальна добросовісність – це зловживання суб'єктивними цивільними процесуальними правами, в результаті чого відбувається посягання на інтереси правосуддя, порушення прав інших учасників процесу [4, с. 38].

На нашу думку, шикана як приклад процесуальної недобросовісності, має місце у випадках коли позивач: неодноразово не з'являється в судові засідання по штучно створеній поважній причині, з метою затягнути розгляд справи і спричинити організаційні труднощі для відповідача; заявляє необґрунтовані клопотання і відводи; звертається до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди, наперед знаючи про безперспективність такого позову. Адже доводити свою невинуватість повинен відповідач, а це, як відомо, несе для нього багато незручностей майнового й морального характеру.

Наступним принципом здійснення права є розумність, яка на думку А. А. Маленовського, є узгодженням свого інтересу з загальновизнаними способами його задоволення, вибір найбільш правильного (розумного, законного) шляху для досягнення поставленої мети. При цьому розумність необхідно розуміти не лише як принцип цивільного права, але і межу здійснення прав, що виявляється у необхідності при реалізації права не зловживати цивільними правами і співвідносити свої дії з цілями типових цивільно-правових моделей поведінки [3, с. 142-144].

Як зазначає Ю. В. Цюкало категорія справедливості тісно пов'язана з мораллю та гуманізмом, і полягає у рівності всіх перед законом, відповідності правопорушення та санкцій, цілям законодавця і засобам, що обираються для їх досягнення [5, с. 74].

Відповідно до ч. 1 ст. 12 ЦКУ особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. А ч. 5 цієї статті зазначає, що якщо законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом [6]. Дане положення сформульовано не як принцип права, а саме як презумпція, тобто добросовісність та розумність поведінки учасників цивільних відносин припускається, якщо інше не буде встановлено судом.

З точки зору принципу добросовісності, розумності та справедливості досліджував проблему зловживання правом В. І. Ємельянов, який наголошував: «якщо стосовно точно визначених прав і обов'язків вимога добросовісності змушує людину утримуватися від передбачуваної шкідливої дії, модель якої точно описана в законі або договорі, то обов'язок розумності змушує її коректувати свої дії з врахуванням межі інтересів іншої особи, яка не є чіткою. Суб'єкт повинен здійснювати дію, мінімізуючи можливі негативні для іншої особи наслідки. Межею розумності є дія, яка справедливо враховує інтереси обох сторін: як суб'єкта, що діє, так і того, в чий інтерес встановлена вимога розумності. Дія, що є менш ефективною для іншої особи, ніж розумна, є неправомірною [7, с. 108].

На нашу думку, категорії справедливості, добросовісності і розумності, не зважаючи на загальний характер, встановлюються в інтересах конкретних осіб, а суб'єкт права, реалізуючи свої права, знаходиться в залежності від

обов'язку враховувати та не завдавати шкоди правам та інтересам інших осіб.

Слід зазначити, що в ч. 6 ст. 3 ЦКУ серед загальних засад цивільного законодавства проголошено принцип добросовісності, справедливості та розумності. Більше того, ч. 3 ст. 509 ЦКУ зазначає, що зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості [6].

На думку Д. Павленко, добросовісність суб'єктів в договірних правовідносинах має двоаспектний, об'єктивно-суб'єктивний характер. При цьому, об'єктивна сторона добросовісності означає, що дії суб'єкта мають відповідати об'єктивним загальноприйнятим стандартам добросовісності, які виражаються зокрема у правилах ділового обороту, а суб'єктивна сторона відображає його внутрішнє ставлення до своїх дій, як до правомірних та усвідомлення того, що такими діями не порушуються права та інтереси інших осіб [8, с. 53]. Отже, в контексті характеристики добросовісності з точки зору її об'єктивно-суб'єктивного наповнення в договірних зобов'язаннях, вагоме місце належить визнанню суб'єкта недобросовісним у зв'язку з вчиненням дій, які порушують права та інтереси інших осіб.

На нашу думку, одним із найбільш небезпечних проявів порушення принципу добросовісності, розумності та справедливості, з точки зору охорони суспільних інтересів, є шикана. Суспільна безпека такої поведінки полягає у тому, що уповноважений суб'єкт хоча і діє, реалізуючи суб'єктивне право, насправді намагається навмисно завдати шкоди правам або інтересам іншої особи. Безумовно, що така поведінка не відповідає принципу добросовісності, розумності та справедливості і порушує встановлений суспільний баланс.

Отже, принцип добросовісності, розумності та справедливості є не лише загальною засадою цивільного законодавства, що визначає межі здійснення суб'єктивних цивільних прав, а й правовою презумпцією. Одним із найбільш небезпечних порушень даного принципу є реалізація суб'єктивного права з метою завдати шкоду іншій особі, тобто шикана, яка знаходить свій прояв не лише у сфері зловживання матеріальними, а й процесуальними правами.

Список використаних джерел:

1. Полуєтков І. Зловживання правом як порушення засад цивільного законодавства / І. Полуєтков // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2008. – №6. – С. 32 – 41.
2. A Handbook of Basic Law Terms. Editor B. A. Garner. – 1999.
3. Маленовський А. А. Злоупотребление субъективным правом (теоретико-правовое исследование) / А. А. Маленовский. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 320 с.
4. Юдин А. В. Злоупотребление правами в гражданском судопроизводстве / А. В. Юдин – СПб.: Издат. Дом, 2005. – 360 с.
5. Цюкало Ю. В. Принцип справедливості у цивільно-правовому аспекті / Ю. В. Цюкало // Науковий Вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип.644. – С.71 – 75.
6. Цивільний кодекс України: станом на 10 жовтня 2013 р. / Верховна Рада України. – К.: Парламентське вид-во, 2013. – 340 с.

7. Емельянов В. И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами / В. И. Емельянов. – М.: Лекс-Книга, 2002. – 160 с.

8. Павленко Д. Добросовісність як доктринальна категорія цивільного права / Д. Павленко // Право України. – 2008. – № 10. – С. 49–53.